

CİLT 2

YAZ 1415/1994

SAYI 2

**İSLÂMÎ
SOSYAL
BİLİMLER
DERGİSİ**

inkılâb

Cihad: Barış ve Adâlet İçin Mücadele*

*Ahmed Serci bin Abdülhamid***

Malezya, İslâmî Anlayış Enstitüsü'nün (Institute of Islamic Understanding) başkanı olarak bir konuşma yapmak üzere bu mümtaz Dünya Dinleri İkinci Toplantısı'na davet edilmem benim için büyük bir şereftir. Hâlen, gerçek adâlete dayanan uluslararası bir barış sürecini sağlayacak, evrensel bir dünya düzeni arayışı içerisinde olduğumuz için tartışılacak olan bu konu- Cihad: Barış ve Adâlet için Mücadele- çok yerindedir. Hâlâ dünyanın, insan ve kişilik haklarını doğru- dan ihlâl eden bir çok katliam ve saldırılardan arındırılması gerekmektedir. Orta- doğu'da, Filistin ve İsrail arasında kırk yıldan fazla bir zamandır devam eden çarpışmalar, eski Yugoslavya'da Sırp'ların Bosnalılar'a uyguladıkları "etnik temiz- lik" ve Somali'de siyasî ve ekonomik çalkantılar sürüp gitmektedir.

İlgili uluslararası organlar, bu gibi hassas uluslararası ilişkileri yeterli şekil- de ve arzu edilen bir sebat ve kuvvetle idare edebilme kabiliyetlerini hâlen göste- rebilmiş değildir. Uluslararası toplumun, sadece güçlü bir azınlığın isteklerine hizmet eden dünya organlarına tâbi olduğu son derece âşikârdır. Faaliyetlerin, ırkçılık ve adâletsizlik yaratacak derecede ayırıcı olduğu görülmektedir.

Bilim ve teknolojiadaki hızlı ve emsali görülmemiş ilerlemeye rağmen çevre kirliliği ve kaynak dağılımı meseleleri hâlen büyük ölçüde devam etmektedir.

* Ahmad Sarji bin Abdul Hamid, "Cihad: The Struggle for Peace and Justice," *AJISS*, Vol. 10, No. 4 (Winter 1993), ss. 556-562.

** Ahmad Sarji bin Abdul Hamid, Malezya, Kuala Lumpur'daki Institute of Islamic Understanding'in başkanıdır. Makale, 28 Ağustos-5 Eylül 1993 tarihinde Illinois, Chicago'da yapılan Dünya Dinleri İkinci Toplantısı'nda sunulmuştur.

Afrika'nın ve Asya'nın bazı bölgelerinde korkunç bir yoksulluk, yetersiz beslenme ve gıdasızlık hüküm sürmektedir. Bugün dünyada, siyasî, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel güçleri, büyük bir çoğunluğu Kuzey'de yaşayan ayrıcalıklı azınlığın ellerine bırakan bir sistem görülmektedir. Daha da özelleştirirsek, bu küresel sistem içerisinde fakir Güney'in, zengin Kuzey'e 1988'de yaklaşık 132 milyar dolar borç "ödemesi" gerekiyordu. Her yıl üçüncü Dünya ülkelerinde altı yüz elli bin çocuğun öldüğü tahmin edilmektedir. Eğer küresel gelir dağılımını düşünecek olursak -hem ülkelerarası, hem de ülkelerin kendi içlerinde- dünyanın en zengin yüzde yirmilik nüfusunun payına en fakir yüzde yirmiden 150 kat daha fazla gelir düştüğünü görürüz. Daha da acıklısı ise "gelişmekte olan en yoksul ülkelerin, dünya nüfusunun yarısından fazlasına ve dünya gelirinin yüzde 5.6'sına sahip oldukları"nı gösteren Birleşmiş Milletler araştırmasıdır.

Değerler, kültürler ve toplumların üzerindeki dinî etkiler, yüzyılların sonucunda oluşmuştur. Küreselleşme farklı kültürlerin arasındaki etkileşimi arttırmıştır. Fakat bu artan etkileşim farklı kültürlerin, uygarlıkların ve dinî inançların neticesinde var olan farklılıklara daha iyi bir anlayış getirmeye yardımcı olmamaktadır; tam tersine, uygarlığa bağlı bilinci arttırmıştır. Farklı medeniyetlerin mensupları arasındaki anlayışı ve hoşgörüyü arttırmak için köprüler kurmamız gerektiğine katıyetle inanmaktayım. Aynı zamanda, sözlü ve yazılı basın tarafından İslâm ve Müslümanlar hakkında oluşturulan yanlış imajı düzelterek uluslararası toplumun anlayışını arttırmalıyız. Bir ayuç ifrata kaçan Müslümanın şiddet hareketlerini bütün Müslümanlara mal etmek büyük bir hatadır. Aynı şekilde, diğer grupların Müslümanlara yönelttikleri benzer şiddet hareketlerini de gözardı etmek yanlıştır. Herkes, çifte standartlardan, ırkçı kararlardan ve adâletsizlikten arınmış bir dünya düzeniyle oluşturulabilecek dünya barışı için üzerine düşeni yapmalıdır.

İnsan ırkının gerçekten ihtiyacı olan şey sükûnet, huzur, güvenlik ve itimat hissi, yapıcı fikir ve düşüncelerin oluşumunu, bilginin artmasını, çevrenin maddi gelişimini ve en mühimi de zihnî ve manevî gelişmeyi sağlayan bir barıştır. Kur'ân, insanlığın barışa olan ihtiyacını yaradılışından çok daha önce Allah, insanları mahlûkatına halife olarak yaratmaya karar verdiğini ilân ettiğinde meleklerin verdiği cevabı özlü bir şekilde açıklar: "Hani Rabbin, Meleklerle: 'Ben yüzünde bir halife yaratacağım' demişti. (Onlar da): 'Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz!' dediler." (Bakara sûresi [2]: 30)

(1) Danilo Turk, "How World Bank-IMF Policies Adversely Affect Human Rights," *Third World Resurgence*, No. 33, Penang: Third World Network, 1993, s. 17.

Bu âyetten de anlaşıldığı gibi, insanlığın kötülüğe ve kan dökmeye olan eğilimi melekler tarafından önceden biliniyordu. Bu sebeple melekler, insanlığın kendi iyiliği ve terakkisi için barışa olan ihtiyacına rağmen, yeryüzünde barış ve sükûnetin sağlanıp sağlanamayacağı hakkındaki samimi endişelerini belirtmişlerdir.

İslâm tarafından getirilen kardeşlik sadece Müslümanlar arasında değil, bütün dünya üzerinde kalıcı bir barışın teminatıdır:

Ey insanlar, sizi bir tek nefisten (nefes alan candan) yaratan ve ondan eşini yaratıp, ikisinden birçok erkek ve kadın üreten Rabbinizden korkup-sakinin. Ve adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık(bağlarını kırmak)tan sakının. Şüphesiz Allah, sizin üzerinizde gözetleyicidir (Nisâ sûresi [4]: 1)

Savaşın, adâlete, eşitliğe ve insanlar arasında kardeşliğe dayanan barışı yerleştirmekten başka Allah katında kabul edilebilir hiç bir amacının olmadığı gösterilmiştir. Zafer, muzaffer olana sadece bir tek hakkı verir: Saldırganlığın ve adâletsizliğin önlenmesi. Zülme, baskıya ya da kişilerin bir insanlık ailesinin üyesi olarak sahip oldukları hakların gaspedilmesi veya sona erdirilmesine dayanan herhangi bir barış anlaşması İslâm'ın ruhuna aykırıdır: “Bir topluluk diğer bir topluluktan (sayıca ve malca) daha çok olduğu için, yeminlerinizi aranızda bozucu bir vâsita yaparak, ipliğini kuvvetle büktükten sonra çözen kadın gibi olmayın!..” (Nahl sûresi [16]: 92)

İslâm'a göre düşmanlarıyla savaş hâlinde olan Müslüman kardeşlerimizin yaptıkları barış anlaşmalarının amaçları, yenilen tarafı daimî bir mahrumiyet ve alçaltmaya maruz bırakarak bir zafer hâlini devam ettirmek olmayıp, daha çok Allah'ın düşmanlar ve dostlar için eşit olarak emrettiği adâleti yerleştirmek olmalıdır: “...Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin, sizi adâletten saptırmasın. Âdil davranın, takvaya yakışan budur...” (Mâide sûresi [5]: 8)

Barışın şartları korku salarak ve hırs sebebiyle kabul ettirilmemelidir, çünkü doğru olanı tavsiye eden ve ona inananları kuvvetlendiren Allah gerçek zaferi, ancak Kendi amaçlarına hizmet ettiği takdirde vaad eder: İyilik ve adâlet. Adâlet kavramı sade, akılcı ve bütün insanlar içindir. Esası, her insana hakkı olanı vermektir:

Allah, size emanetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder. Bununla Allah, size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah, işitendir, görendir. (Nisâ sûresi [4]: 58)

Bu âyet emanetlerimizi -yetki, güç, servet, haklar, saygı ve şeref- hakkı olana vermek yoluyla adâleti tesis etmeyi açıkça emretmektedir. Emanetler sadece fizikî ve maddî haklarla sınırlanmamalıdır, aynı zamanda medenî hakları, insan

haklarını, itimadı, saygı ve şerefi de içerir. Adâletle hükmedilmesi hakkında olan âyetin ikinci kısmı ayrıca bu süreçte kimsenin zarar görmemesi gerektiğini, çünkü emanetleri hakkı olan kimseye vermeyen herhangi bir hükmün, adaletin tamamen ihlâl edilmesi anlamına geldiğini anlatmaktadır.

Adâlet evrensel bir prensip ve bütün çağlar boyunca insanlar tarafından paylaşılan bir fazilet olup, her mukaddes kitabın mesajı ve her peygamberin misyonudur:

Andolsun, biz elçilerimizi açık delillerle gönderdik ve onlarla beraber Kitâb'ı ve (adâlet) ölçü(sün)ü indirdik ki, insanlar adâleti yerine getirsinler. Ve kendisinde büyük bir kuvvet ve insanlara birçok faydalar bulunan demiri indirdik ki, Allah, kimin (ondan istifade ederek) gaybda (görmediği halde) Allah'a ve Rasûlüne yardım edeceğini bilsin (ortaya çıkarsın). Şüphesiz Allah, büyük kuvvet sahibidir, üstün olandır. (Hadîf sûresi [57]: 25)

Yukarıdaki âyet insanlığa gönderilmiş olan elçilerin varlığını devamlı olarak tekrar etmektedir. İlâve olarak, üç önemli madde Allah'ın ihsânı olarak sayılmıştır: kitap, ölçü ve demir. Bunlar, toplumu bir arada tutan üç unsurun sembolleridir: Vahiy (iyiliği emreder ve kötülüğü men eder); ölçü (meseleleri muhakeme etmede ve iyilikle kötülüğü sorgulamada gereklidir), böylece adâlet her insana hakkı olanı verme anlamında devam edecek ve kanunun kötülük işleyenleri cezalandıran güçlü kolu olacak; ve demir (çok kullanışlı bir metal). Çeşitli kullanımlarından başka demir, aynı zamanda adâletin yerleştirilmesi için gerekli olan bir kudret, güç ve disiplin sembolüdür. Bugün uluslararası siyaset sahnesinde de görüldüğü gibi, böyle bir güce sahip olmaksızın adâleti yerleştirme çabaları boşa gidecektir. Demir o derece güçlü bir metaldir ki, sahiplerinin adâletsizliklerini zamanla halk tarafından kabul edilir hâle getirebilir.

Adâlet kavramı normal şartların ötesindedir. Çünkü "Allah, adâleti, ihsanı, yakınlarla vermeyi emreder; fahşâ(edepsizlik)dan, münker(fenalık)den ve bağı(azgınlık)den meneder, öğüt almanız için size böyle öğüt verir." (Nahl sûresi [16]: 90). Bu emir, adâlet kavramını daha şümüllü hâle getirmekte ve kuru felsefenin bütün faziletlerini içermesini sağlamaktadır. Ayrıca daha samimi ve insanî davranışı istemektedir: Adâletin kesin bir şekilde talep etmediği iyilikler (*ihsan*) de de bulunma. İhsan, kötülüğe iyilikle mukabele etmek, üzerinizde "hakkı olmayan"lardan sorumlu olmak ve sosyal hayatın taleplerini yerine getirmek -meselâ, akrabalara yardım etmek- hâline gelebilir. Benzer şekilde, utanç verici, haksız ve Allah'ın kanunlarına ya da kendi vicdanımıza karşı herhangi bir ruhî isyanı teşvik eden bütün hareketlerden kaçınmak gerekmektedir. Uygulama alanında ihsan çok sayıdaki beşerî hâl ve hareketleri içine almaktadır: Aile ve cemaat ile olan şahsî ilişkiler, cemaatler ve milletler arasındaki etkileşim ve kişiyle

tabiat arasındaki bağ. İhsan, yetimler ve kadınlar, fakirler ve muhtaçlar gibi zayıf ve ezilmiş olana ayrı bir önem verir ve kuvvetli olanın adâletle hükmedip yönetmesi için özel emirler içerir. Özetleyecek olursak, adâlet insan hayatının her sahasına nüfuz etmelidir. Adâlet bütün toplumlarda yerleşik bir prensip ve bütünlüğü bir kısımdır. Mutlak adâleti ve tarafsızlığı desteklemek, samimi bir arzu meselesidir. Böyle olunca da reddedilmesi için geçerli bir sebep yoktur.

“Cihad” kavramı genel anlamda Allah yolunda çabalamak ya da savaş vermek demektir. Bir kişinin sadece hayatı için savaşmasından çok, devamlı olarak dinî açıdan kendini Allah rızasına yöneltme çabasıdır. Kaçınılmaz olarak böyle-sine bir çaba, bütün bencil ve dünyevî düşüncelerin değersiz görünmesi ve silinip gitmesine sebep olacak derecede kişinin dikkatini Allah'a yönelten, gerçek ve samimi bir inancı gerektirir. İkinci olarak, hayatın, kişinin ya da malın (gerektiğinde) Allah yolunda fedâ edilmesini içine alan samimi ve sürekli bir faaliyeti talep eder: “İman eden, hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenlerin Allah katında dereceleri daha büyüktür. İşte kurtuluşa erenler onlardır.” (Tevbe sûresi [9]: 20)

Bu âyet esasında, kendi evlerinden ve şehirlerinden sürülen ve Medine'ye hicretleri sırasında sevdikleri ve malları da dahil olmak üzere her şeylerini arka-larında bırakan ilk Müslümanlardan bahsetmektedir. Allah'ın rızasını kazanmak için bütün güç ve kudretleriyle savaşmaları ve çabalamaları gerekmişti. Onlar yalnızca en üstün Müslümanlar değil, aynı zamanda selâmete erenlerdir.

Cihad sadece dar anlamıyla savaş manasına geldiği halde, zaman zaman son derece olumsuz bir çağrışım yapmıştır. Üstelik anlamı sadece dinî savaşla sınırlandırılmayıp saldırganlık, vahşet, tecavüz ve yıkımla da bir tutulmuştur. Böyle bir yorum yanlıştır. Çünkü, Kur'ân'da da açık olarak belirtildiği gibi savaş, izin verildiğinde, ancak kendini savunmak ve ibadet özgürlüğünü yerleştirmek için yapılmalıdır: “Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın, ancak aşırı gitmeyin. Elbette Allah aşırı gidenleri sevmez.” (Bakara [2]: 190)

Dolayısıyla savaşa sadece kendini savunmak için izin verilmiştir ve sırf vah-şi bir şekilde dövüşmek cihadın ruhuna aykırı görülmüştür. Savaşa başlanıldığında, yalnızca barışı ve Allah'a ibadet hürriyetini temin için, metanetle devam edil-melidir. Her ne olursa olsun kesin sınırlamalar çiğnenmemelidir: Müslüman askerler kadın, çocuk, yaşlı ve hasta erkekleri öldüremezler, ağaçlara ve mahsülle-re zarar veremezler ya da düşman anlaşmak istediğinde barışa engel olamazlar.

En önemlisi de cihad kişinin kendi dünyevî arzularına karşı savaşmasını simgeler. Hz. Peygamber'in mukaddes savaştan dönen sahabeye şöyle dediği rivâyet edilmektedir:

“Küçük cihaddan çok daha büyük bir cihad için evlerine dönenlere selâm olsun.” Sahabeden biri sordu: “Ey Allah'ın Rasûlü, daha büyük olan cihad nedir?” Şöyle cevap verdi: “Dünyevî arzularınıza karşı olan cihaddır.” Peygamber (s.a.v.) devam etti: “Gerçek mücahid, Allah'a itaat etmek amacıyla kendi nefsiyle savaşıdır.”²

Yukarıdaki hadîs- i şeriften de anlaşıldığı gibi cihadın en üstün şekli, kişinin kendi aşırı nefsi arzularına karşı savaş açmasıdır. İmam Gazali en üstün cihadın, ruhu günahlardan temizleyip onu iyi ahlâkla güzelleştirmek olduğunu söyleyerek buna açıklık getirmiştir.

Yukarıdaki incelemeden de anlaşıldığı üzere cihad, en genel anlamıyla samimi olarak kişinin ve toplumun ıslâhı için çabalamak ve savaşmaktır. Böylesine bir çaba kişinin alçak gönüllü, malını ve hayatını selâmete ermek uğruna feda etmeye hazır olmasını gerektirir. Dolayısıyla cihad, kişinin amacına ulaşması için mücadelesini teşvik eden son derece yönlendirici bir güçtür. Cihad aynı zamanda başarı elde etmek için gerekli olan planlamayı ve hazırlığı simgeler.

Eğer hedefimizi mutlak adâletle barışı sağlamak ve sürdürmek olarak kabul edersek, şu konulara gereken önemi vermeliyiz: a) İbadet özgürlüğünü de kapsayan ferdi hürriyetlerin sağlanması; b) kişilerin değer verdikleri cemaatlara saygı gösterilmesi; c) bütün şahısların hür olabilmeleri ve cemiyet hayatlarını sürdürebilmelerini temin edecek şekilde kaynakların dağılımı; ve d) cemiyetler arasında, mutlak adâleti yansıtan prensipler ve usûllere dayanan barışçı ilişkilerin kurulması.

Uluslararası adâletle dünya barışının sağlanması için gerekli olan şeyler arzu, istek, teslimiyet, bağlılık ve motivasyondur. İşte bu safhada cihad ya da sürekli mücadele, her ruhu sonsuza kadar çabalamaya ve savaşmaya itecek gerekli ve sonsuz enerjiyi sağlayan en etkili kuvvet hâline gelir. Yanlışları düzeltmek, mutlak ve sarsılmaz bir adâletle dünyayı barışa ve refaha doğru götürmek için lâzım olan şey, en genel ve hakiki anlamıyla cihaddır. Bu İslâm'ın beşeriyete sağladığı bir katkıdır. İslâm ülkeleri bu anlayışa dayanarak, insanlar arasında adâletin tesisine katkıda bulunmak ümidiyle Birleşmiş Milletler'e katılmıştır.

Çeviren: F. Mehveş Kayani

(2) Tirmizî ve İbni Mâce tarafından rivayet edilmiştir. Gazalî, *İhya-i Ulumu'd-dîn*, c. III, Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y., s. 66.